

М. П. ДРАГОМАНОВ ТА ЙОГО БАЧЕННЯ НАУКИ СОЦІОЛОГІЇ

Наука соціологія, формування якої припало на 30-і роки XIX століття зайняла належне місце в ряді інших наук та спонукала велику увагу до неї багатьох вчених. Одним із таких був громадсько-політичний діяч, вчений і публіцист Михайло Петрович Драгоманов (1841-1895) – коло соціальних зацікавлень якого полягало в вивченні соціальних змін, питаннях національності та проблемах прогресу.

Прихильник теорій О. Конта, Г. Спенсера, Ж. П. Прудона соціологію розглядав як науку про суспільство. В поглядах на суспільство дотримувався в цілому еволюційної теорії. У питанні про співвідношення різних боків еволюційного прогресу дотримувався погляду, що такі сфери суспільного життя, як економіка і соціальні відносини підлягають органічній еволюції, а зміни в державній та політичній сферах еволюціонують залежно від двох перших. Тому простежуючи механізм функціонування суспільства та держави М. П. Драгоманов доходить висновку, що суспільство – цілісна система, розвиток якої тісно пов'язаний з економікою, соціальними відносинами, політикою, духовною культурою.

Як прихильник еволюційної теорії він послідовно і твердо відстоював правоту будь-якого розвитку. Точно і вірно підмітив це І. Франко, "Драгоманов — еволюціоніст, вірив у органічний розвиток не лише в сфері матеріальних явищ, але також у сфері духу, віри, літератури та етики. Властивим плодючим елементом у еволюції вважав людське — індивідуума, особистість, його душу, волю та інтелігенцію (розум)" [1, 83].

Таким чином, головним в розвитку суспільства М. П. Драгоманов перш за все вважав людську особистість. "Центральною ідеєю сучасної свідомості, — стверджував він, — є сформульована Кантом ідея верховної цінності і, як висновок звідси, рівноцінності людської особистості. Усяка особистість є верховна мета у собі, через що всі люди рівні, як носії святині людської особистості. Це і визначає верховний практичний інтерес...: інтерес не робітника, капіталіста або землевласника, а людини взагалі, незалежно від приналежності її до того чи іншого класу" [2; 469]. Він відстоював концепцію суспільства, що ґрунтується на ідеї об'єднання гармонічно розвинутих особистостей.

В проекті статуту українського суспільства, разом з іншими авторами, що готувався і М. П. Драгомановим, відзначено: "Вбивство якої-небудь людини (вбивство, що суперечить одному з положень про права людини і громадянина) ніколи не повинне бути задачею ні всього "Вольного союзу", ні будь-якого з його відділень...".

При цьому важливого значення він надавав питанням національності, що становило коло його соціальних зацікавлень. Тут він дотримувався думки про забезпечення національних інтересів України, надання твердих гарантій конституційних прав громадян, права самоврядування для окремих регіонів і національностей та забезпечення вільного розвитку української культури.

Михайло Драгоманов в своїй роботі "Дивні думки про українську національну справу" переконує, що сама по собі думка про націю не зможе привести людство до свободи і правди для всіх. Необхідно шукати щось інше – загальнолюдське, що стоїть над всіма національностями і примиряюче їх" [3] Проте цей космополітизм зовсім не суперечить ідеї національності, а лише створює її вищий порядок. Подібний підхід сповідували Б. Кистяковській, В. Вернадській, А. Кримський, висуваючи свої концепції організації української науки.

Що стосується питань соціального прогресу, то все його відношення можна виразити цитатою із листа до Івана Франка про своє розуміння моделі нової української держави: "Принципи сучасної світової цивілізації, проблеми прогресу це лібералізм в його самій послідовній формі, федералізм – в державних справах, демократизм – в соціальних справах з найтвердішою гарантією – асоціацією в справах економічних, раціоналізм – в справах письменницьких, наукових"

[1; 83]. Хоча, аналізуючи суспільно-політичне життя другої половини XIX століття, необхідно брати до уваги поширену тоді ідейно-політичну "моду" на соціалізм.

Таким чином в більшості праць Михайла Драгоманова присутня концептуальна домінанта співвідношення громадянин – суспільство – держава. Недаремно для обґрунтування цього принципу він активно привертав досвід демократичних країн, що викладено ним в праці "Швейцарський союз".

Великого соціологічного впливу у М.П.Драгоманова зазнала і така наука як історія. На його думку, чим більшого соціологічного впливу зазнає ця наука, тим менше вона буде описовою, а більше розкриватиме закони минулої діяльності людей, тобто даватиме точні знання, як і природничі науки.

Фундатори Української Академії наук Володимир Вернадський, Агатангел Кримський та Михайло Туган-Барановський значною мірою сприяли поширенню ідей Михайла Драгоманова в Україні. З-поміж міркувань Туган-Барановського варто особливо відзначити думку про здатність науки розв'язувати соціальні проблеми (стаття "Вплив ідей політичної економії на природознавство та філософію").

Плідна й багатогранна діяльність М. Драгоманова залишається взірцем служіння (в його ж таки розумінні) української нації. А сам він належить до грона тих, хто став сіллю землі української.

Література:

1. Драгоманов М. П. Листи до Івана Франка. – Варшава, 1937. – Т. 1. – С.83.
2. Драгоманов М. П. Вибране. – К., 1991. – С. 469.
3. Томенко М. Політичні погляди Михайла Драгоманова та Дмитра Донцова в контексті формування сучасної української державності // Слово. – 1991. – №21.